mitmesuguseid ehitusi Tallinnas, teistes linnades ja maal. *A. V.*

**HACKER**, vt. **UNDER.**

**HAGEMEISTER, Heinrich Gotthard Theodor v.**, sünd. 28. III 1784 Võnnu mk. Liivimaal mõisniku, end. Preisi ohvitseri pojana, õppis esiti kodus, siis Berliinis, astus 16-a. noormehena Vene riigiteenistusse, oli hiljemini kohtunik Liivimaal ja suri 12. V 1845. — Peale mitme lühema kirjutise Liivimaa tulundus-ajaloo alalt on ta avaldanud teose »Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands« (I Theil, Riga, 1836, II 1837), mis osutub tähtsaks materjalide koguks Liivimaa tulundusolude uurimisel. Lisandused sellele teosele on ilmunud C. v. Tiesenhauseni (1843) ja F. v. Buxhövdeni (1851) poolt.

Inl. 1846, lk. 49—53, 73—79; Recke-Napiersky, II. *R. K.*

**HAHN, Traugott**, sünd. 15. VIII 1848 Komaches Aafrikas, kus tema isa oli misjonär, õppis usuteadust Berliinis ja Tartus 1867—69, pidas prooviaastat ja õppis eesti keelt Põltsamaal õp. K. Maurachi juures, oli kirikuõpetaja Valjalas 1872—74, Rõuges 1874—86 ja Tallinna Oleviste kog. 1886—1918. Kirikuõpetajana avaldas H. laialdasemat tegevust 1906. a. asutatud »Püha-Johannese Seltsis«, juhtides seda kõiki sisemisjoni-töö harusid ühendavat ja edendavat seltsi kuni ilmasõja aluni, mil seltsi tegevus vene riigivõimu käsul lõpetati. Niisama oli H. elavalt tegev Saksa seltsi (Deutscher Verein) eestseisuse liikmena. Avalikus politikaelus sai H. iseäranis tuttavaks Saksa okupatsiooni ajal. Kui 1918. a. kevadel Saksa sõjaväeline võim »maa-nõukogu« (Landesrat) moodustas, mis nelja »maaseisuse« — suurmaapidajate, väikemaapidajate, linnakodanikkude ja vaimulikkude — esindajaist pidi koostuma, valis Eestimaa (Põhja-Eesti) kirikuõpetajate sinod teiste hulgas ka H.-i oma esindajaks »maa-nõukogusse«. Aprillis otsustas Riias kokkuastunud »maanõukogu« Eesti talupoegade esindajate protestist hoolimata Läänemere-maad Saksa riigi külge liita iseseisva riigina. 15-liikmelises saatkonnas, kes selle otsuse elluviimiseks Saksamaale saadeti, oli ka H. »kirikuõpetajate asemikuna«. H. viibis Saksamaal pikemat aega ja pidas seal rea kõnesid Läänemere-maadest. Tagasi tulnud võttis H. »maanõukogu« tegevusest agarasti osa, lahkus siis Saksa keisririigi kokkuvarisemise järel ühes okupatsioonivägedega Eestist nov. 1918 ning jäi Saksamaale elama. — H.-i kirjanduslik tegevus avaldus varemalt vähemais vaimulikusisulistes kirjutistes, ka eesti keeles, erilist tähelepanu väärivad aga tema eluloo-kirjeldused: »Aus meiner Jugendzeit« (1921) ja »Erinnerungen aus meinem Leben« (1922). Mõlemad raamatud sisaldavad isikliku elu ja perekondlikkude sündmuste väga üksikasjalise kirjelduse kõrval rohkesti väärtuslikku materjali Balti saksa ringkondade eluviiside ja mõtteilmaga tutvumiseks. — H.-i poeg Traugott H., sünd. 1.II 1875, oli tegeliku usuteaduse professor Tartus 1908—18 ja sai 14. I 1919 Tartus surma enamlaste käe läbi. *J. K.*

**HALLE, Peter v.**, luteriusu vaimulik Tallinnas, sünd. umbes 1510 Tallinnas, õppis oma venna Arndi juures kauplemist, vähemalt 1530—32 Hinrich Dellingshauseni ärikaaslasena kaupmees, tihti ärireisidel Saksas. Nähtavasti evangeeliumiusu jutlustajate puudus Tallinnas ühenduses Lutheri sooviavaldusega Tallinna raele saata Wittenbergi mehi usuteadust õppima on H.-t mõjutanud a. 1532 oma senisest tegevusest loobuma ja teoloogiaüliõpilasena Wittenbergi rändama. Siin õppis ta Lutheri ja Melanchthoni juures ja sai nähtavasti nende mõlema heasoovlikkuse osaliseks. 1539 pöördus ta, varustatud Lutheri soovitusega, tagasi Tallinna, kus ta esiti sai Jaani pidalitõbiste-maja kiriku jutlustajaks. Samal a. kutsuti ta Oleviste kiriku ametisse, kus ta tegev oli oma surmani (oletatavasti varssi peale 1558. a.).

O. Greiffenhagen, Das Tagebuch des P. v. Halle (Beiträge XI, 1); Arbusow, Geistl., III Nachtr. (1913), 75. *O. G.*

**HALLER, Anton Hermann**, sünd. Rakveres 30. X 1833, õppis 1852—56 Tartu ülikoolis usuteadust; oli 1859—61 Keina kog. abiõp., 1861—64 Noarootsi kog. õp., 1864—75 Keina kog. õp., 1875—97 Oleviste kiriku õp. Tallinnas, 1884—86 Tallinna linnakonsistooriumi assessor ja 1888—90 linnasuperintendent ja konsistooriumi abipresident; suri 31. XII 1905 Tallinnas. Vaimuliku kirjanikuna avaldas H. rea kirjutisi usuteaduse, kiriku tegevuse ja kirikupolitika alalt ajakirjades »Dorpater Zeitschr. f. Theologie und Kirche« ja Ulmanni »Mittheilungen'ites«; m. s. käsitles H. ka rahva laiemate hulkade osavõttu koguduse õpetaja valimisest (Ulmann, Mitt. 1871). Eestimaa kirikuõpetajate algatusel ja toetusel asutas H. »Ristirahva Pühapäevalehe« ja toimetas seda kaks esimest a.: 1875—76. Leht pidi pakkuma eesti rahvale tõsist jumalasõna ja valgustama ühiskondliku elu küsimusi ning politilisi sündmusi kristlikust seisukohast. Kodumaa politikas asub leht algusest peale vanameelsemate kirikuõpetajate seisukohale, mis m. s. väljendub ka tol ajal juba üldiselt kõrvale jäävast vanast õigekirjutusest kinnipidamises ja õige tagasihoidlikus vahekorras eesti rahvuslikkude püüetega.

Paucker, Geistl. seit 1848, 52; Ristir. Pühap. leht 1906, nr. 3. *J. K.*